

130 с.

30. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці» від 17.11.1997 р., № 1290 // Офіційний вісник України. –1997. № 48. –С.22.

31. Постанова Кабінету Міністрів України «Про за-

твердження Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота і яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня» від 21.02.2001 р., № 163 // Офіційний вісник України. –2001. –№ 9. –Ст.352.

32. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства, -М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. -552 с.

Надійшла до редколегії 06.07.2006

КОСТЮЧЕНКО Е.Е. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОФОРМЛЕНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ С ВРАЧАМИ

Рассмотрена процедура отбора документов, необходимых для оформления трудового договора с врачом, показаны усложняющие факторы этой процедуры, выполнен анализ понятий «профессия», «специальность», «квалификация» и их значения в оформлении трудового договора с врачом.

KOSTJUCHENKO E.E. LEGAL REGULATION OF REGISTRATION IN LABOR ATTITUDES WITH DOCTORS

Procedure to selection of the documents necessary for registration of the labor contract with the doctor is considered, complicating factors of this procedure are shown, the analysis of concepts "trade", "specialty", "qualification" and their values in registration of the labor contract with the doctor is executed.

УДК 331.101.264.24(477)

Л.В. КУЛАЧОК, канд. юрид. наук, доц.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Обґрунтовується значення розвитку системи соціального обслуговування як елемента системи соціального захисту в соціальній правовій державі. Розглядається правове регулювання надання соціальних послуг в Україні.

В світлі прагнення України до вступу в Європейський Союз є необхідним впровадження в нашій державі європейських стандартів ефективної в економічному та соціальному сенсі системи соціального захисту населення, зокрема, тих категорій, що потребують особливої уваги – літніх та тяжко хворих людей, безпритульних та звільнених з місць позбавлення волі, безробітних, багатодітних сімей тощо.

Загально визнано, що до предмета права соціального забезпечення відносяться, поряд з іншими, відносини з надання соціальних послуг різним категоріям населення, ця теза просліджується в роботах вітчизняних та російських фахівців даної галузі (Н.Б. Болотіна, Л.І. Лазор, Б.І. Сташків, Б.С. Стичинський, В.С. Андрєєв, І.В. Гуштин, О.Є. Мачульська та інші) [1-5]. Але, на відміну від пенсійних правовідносин та правовідносин з надання соціальних допомог, цей вид соціального забезпечення найчастіше є предметом прискіпливої уваги швидше науковців-соціологів, ніж юристів. На сьогодні існує досить велика кількість сучасних наукових досліджень та навчальних посібників, присвячених сутності, методам та змісту соціальної роботи, ядро якої складають саме відносини з соціального обслуговування населення [6-9]. Видається доцільним дослідити цю тему з точки зору місця та ролі соціального обслуговування в системі соціального захисту на-

селення, його нормативно-правового забезпечення в Україні та відповідності останнього європейським стандартам.

Право на отримання соціальних послуг передбачається Європейською соціальною хартією (Рада Європи, Турін, 1961 р.), переглянутою Європейською соціальною хартією (Рада Європи, Страсбург, 1996 р.), Європейським кодексом соціального забезпечення (ЄС, 1964 р., переглянутий – 1990 р.), Хартією основних соціальних прав трудящих (ЄС, 1989 р.), Європейською конвенцією про соціальну та медичну допомогу (Рада Європи, 11.12.1953 р.) та іншими актами європейського соціального законодавства.

Розглядаючи роль держави в забезпеченні реалізації конституційних прав громадян, В.Б. Севостьянов зазначає, що *соціальні права людини*, в структуру яких входить і право на соціальне забезпечення, покликані забезпечити задоволення найважливіших життєвих потреб людини, гарантувати їй гідний рівень життя та вільний розвиток, що дає можливість реалізації можливостей самої людини [10]. За О.Є. Мачульською, *право на соціальне забезпечення* визначається саме як визнана міжнародним співтовариством і гарантована державою можливість індивіда задовольняти свої фізіологічні, соціальні та духовні потреби на мінімальному рівні, необхідному для підтримання гідного існування [11].

Порівнюючи права «першого» та «другого покоління»,

О. Панкевич приходиться до висновку, що, якщо суть громадянських і політичних прав полягає в обмеженні ролі держави у духовному, соціально-економічному та політичному регулюванні, наданні більшої свободи вибору для особи, то соціально-економічні права розширюють сферу державного контролю, збільшують патронажну роль держави щодо суспільства [12].

На думку О.В. Родіонової, *соціально-економічні права людини* мають конституційний статус, що потенційно забезпечує їхній судовий захист, робить його реальним. В реальному житті необхідно мати такі економічні та правові інститути, де кожна людина має не лише політичні права, але і необхідний мінімум соціальних і економічних прав та можливостей. Держава зобов'язана забезпечити кожного громадянина певним мінімумом благ, що дозволяють людині мати необхідну їжу, житло, отримувати медичну допомогу. Цю складову соціальної функції держави автор визначає як *гуманітарну*, без якої сучасне державно-організоване суспільство не мало би права називатися людям, гуманним [13, 14].

Отже, не підлягає сумніву значна роль активної позиції держави в забезпеченні соціальних прав людини, серед яких і право на соціальне обслуговування. Адже *соціальна держава* – це держава, яка, маючи за економічну основу соціально орієнтоване ринкове господарство, створює всі можливі умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, для самостійного забезпечення ініціативною та соціально відповідальною особою необхідного рівня матеріального добробуту собі та членам своєї сім'ї; гарантує кожному прожитковий мінімум для гідного існування й сприяє зміцненню соціальної злагоди в суспільстві [12].

Нині в юридичній та політичній літературі точаться гарячі дискусії щодо доцільності побудови в Україні так званої «держави добробуту», приводяться аргументи «за» та «проти». Аналізуючи досвід європейської соціальної політики О. Крентовська приходиться до висновку, що на сьогодні держави добробуту Європи є *соціальними стабілізаторами*, що попереджують серйозну соціальну напругу та поширення бідності. Поєднання структур демократичного управління, регульованої капіталістичної економіки, відносно всеохоплюючі інститути соціального захисту успішно задовольняють соціальні потреби, що змінюються [15].

Визначаючи місце соціальної роботи в реалізації функцій соціальної держави, В. Жмир приходиться до висновку, що *соціальна робота* – це теорія і практика соціальної політики правової, соціальної, демократичної держави і громадянського суспільства, що спрямована «на окремі соціально-неповновартісні групи та індивідів з метою соціальної адаптації їх до існування в пересічних (середньостатистичних) умовах конкретного суспільства» [16].

Процес становлення соціальної роботи як діяльності з надання соціальних послуг мав своїм початком далеке минуле людської цивілізації. На думку спеціалістів, історія формування соціальної роботи починається з 1750 року до н.е. у Вавилоні, де були створені *коди справедливості*, тобто цивільні акти, які закликали людей любити ближнього та турбуватися про бідних [17].

З урахуванням світового досвіду соціальна допомога тим, хто її потребує, може бути зведена до декількох форм *філантропії* – доброчинства, опікування нужденними та

соціально незахищеними. Філантропія в різних країнах проявляється, насамперед, у формах *милоstinи та громадського опікування*. *Милоstinя* – одна з найдавніших форм виявлення гуманного ставлення до людини, вираз співчуття нужденним та жебракам у вигляді надання їм матеріальних засобів до існування. Як первинна форма доброчинства милоstinя носить неорганізований характер та поряд з позитивними має й декотрі негативні моменти – зокрема, постійні та щедрі подаяння сприяють розвитку професійного жебрацтва.

На відміну від милоstinи *опікування* здійснюється державою, церквою, суспільством (*громадське опікування*), а також приватними особами (*просто опікування*), означає увагу, участь, співчуття, милосердя та виявляється насамперед в наданні кому-небудь притулку та харчування. В ХХ столітті опікування в більшості країн трансформувалося в комплексну систему державної, суспільної та приватної *доброчинної допомоги та підтримки населення*. Функціонування цієї системи свідчило про підвищення рівня турботи про людей про наявність *соціальної роботи* як феномена сучасного суспільного життя [6].

Учений-соціолог П.Д. Павленок визначає *соціальне обслуговування* як комплекс заходів по наданню соціальної допомоги громадянам, що її потребують, що сприяє збереженню соціального здоров'я та підтриманню життєдіяльності, подоланню кризових ситуацій, розвитку самозабезпечення та взаємодопомоги. Соціальне обслуговування є частиною системи соціальної безпеки населення та здійснюється соціальними службами [18].

На думку відомого фахівця в сфері права соціального забезпечення Б. Шашківа, *соціальні послуги* – це результат діяльності соціальних служб, спрямований на задоволення потреб особи щодо пристосування до існуючого середовища, її реабілітації та можливості жити повноцінним життям [19].

С.М. Синчук та В.Я. Бурак виділяють такі *форми соціального обслуговування*: 1) соціальні послуги (соціальні послуги, що надаються за рахунок коштів соціальних страхових фондів; соціальне обслуговування громадян похилого віку та одиноких непрацездатних громадян на дому; стаціонарне соціальне обслуговування громадян похилого віку; стаціонарне соціальне обслуговування інвалідів, з числа звільнених з місць позбавлення волі; соціальне обслуговування дітей; соціальна реабілітація та адаптація інвалідів; санаторно-курортне лікування; забезпечення протезно-ортопедичними виробами; забезпечення засобами пересування; та 2) матеріальна підтримка (надання особі, яка перебуває у важкій життєвій ситуації, матеріальних благ: речей, одягу, засобів пересування тощо) [20].

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» останні визначаються як комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Складні життєві обставини в зазначеному законі визначаються як обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку із старістю або станом здоров'я, само-

тність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо) [21].

Держава гарантує надання населенню наступних видів послуг: соціально-побутові; психологічні; соціально-педагогічні; соціально-медичні; соціально-економічні; юридичні; послуги з працевлаштування; послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями; інформаційні послуги та інші. Як бачимо, соціальне обслуговування має комплексний характер і включає різні види соціальних послуг, спрямованих на задоволення особливих потреб громадян, зумовлених хворобою, інвалідністю, старістю та іншими соціальними ризиками.

В Україні на реалізацію положень названого закону прийнято Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги, Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг та інші нормативні документи. Відповідно до норм соціального законодавства та з метою впровадження європейських стандартів розроблено Концепцію реформування системи соціальних послуг в Україні. До затвердження запропонованій «Порядок розроблення та затвердження державних мінімальних стандартів якості соціальних послуг», в якому наведено перелік основних характеристик, які визначають якість соціальних послуг, а також уніфіковані вимоги до стандартів.

Шостий рік впроваджується спільний Проект Уряду України і Світового банку «Фонд соціальних інвестицій». УФСІ, розробляючи та впроваджуючи інноваційні моделі соціальних послуг для вразливих груп населення на рівні громади, сприяє поліпшенню рівня соціальної захищеності людей з проблемами фізичного та розумового розвитку, похилого віку, які потребують стороннього догляду, жертв насильства і торгівлі людьми, дітей вулиці та дорослих безпритульних, звільнених із місць позбавлення волі, невиліковно хворих. Такі моделі не лише дозволяють їм отримувати якісні соціальні послуги, але й залишатися при цьому в сім'ях. В громаді, тобто звичному середовищі. В цьому році почав роботу Проект ТАСІС «Посилення регіональних соціальних служб в Україні», що втілюється за фінансової підтримки ЄС. Його експерти працюють над розробкою стандартів якості соціальних послуг, інноваційних моделей, ліцензуванням постачальників послуг, вивчають механізми більш гнучкого фінансування надання послуг з різних джерел [22].

Крім норм закону «Про соціальні послуги», норми, що стосуються соціального обслуговування, містяться в інших нормативно-правових актах України. Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (ст.1) *соціальне обслуговування* визначене як робота, спрямована на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний та різнобічний розвиток дітей та молоді шляхом надання соціальної допомоги і різноманітних соціальних послуг. Соціальне обслуговування дітей та молоді здійснюється у порядку, визначеному законодавством, шляхом надання соціальних послуг: гарантованих державою безкоштовних фізкультурно-оздоровчих послуг; у доборі роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, професійної орієнтації та перепідготовки; у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної куль-

тури і спорту, спеціального медичного обслуговування, оздоровлення, відпочинку; добродійних послуг для задоволення духовних, культурних, естетичних, виховних, освітніх, оздоровчо-лікувальних, рекреаційних та інших потреб [23].

Так, наприклад, п.14 ст.247 КЗпП України називає серед повноважень виборного органу первинної профспілкової організації підприємства «здійснення контролю за наданням пенсіонерам та інвалідам, які до виходу на пенсію працювали на підприємстві, в установі, організації, права користування нарівні з його працівниками наявними можливостями щодо медичного обслуговування, забезпечення житлом, путівками до оздоровчих і профілактичних закладів та іншими соціальними послугами і пільгами згідно із статутом підприємства, установи, організації та колективним договором». Тобто цей закон до соціальних послуг відносить, зокрема, медичне обслуговування, забезпечення житлом та путівками до оздоровчих та профілактичних закладів [24].

Соціальні послуги надаються також фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; на випадок безробіття; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, а також Пенсійним фондом України.

Одним із найважливіших напрямів розв'язання проблеми медичного обслуговування населення є впровадження обов'язкового медичного страхування громадян. Інститут соціального страхування законодавчо гарантує кожній застрахованій особі, в разі настання страхового випадку, відповідний розмір допомоги і послуг. Вітчизняний і світовий досвід у галузі соціального страхування підтверджує, що порівняно з іншими формами колективного соціального забезпечення цей інститут має істотні переваги, які полягають насамперед у тому, що організацією профілактики здоров'я, грошовими виплатами займаються спеціальні установи, страхові платежі мають цільовий характер, що захищає їх від довільних рішень страховальника або державних органів [25].

Системи охорони здоров'я в Європі поділяються на два основних типи: ті, що фінансуються з бюджету, а послуги надаються державними медичними закладами, і ті, що фінансуються з фондів медичного страхування, а послуги надаються як державними, так і приватними медичними закладами. Усі європейські держави стикаються з проблемою зростання витрат, зумовлених старінням населення, технологічним прогресом та зростанням громадських очікувань. Системи медичного страхування мають меншу, ніж заклади, фінансовані з бюджету, здатність опиратися підвищенню вартості лікування, тому що страхові фонди укладають угоди з асоціаціями лікарів і медичними закладами. Способом розв'язання проблеми є встановлення верхньої межі витрати і плати за медичні послуги, а також активізація конкуренції серед їх надавачів [15].

Професійна діяльність у сфері надання соціальних послуг підлягає ліцензуванню відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1.06.2000 року (п.68 ст.9) [26]. Організацією соціальних послуг, крім державних, сьогодні займаються приватні установи (так званий «третій сектор»), що приносять велику користь, оскільки надають не тільки соціальні по-

слуги інвалідам, багатодітним, малозабезпеченим та іншим соціально незахищеним категоріям громадян, а й додаткові робочі місця, сприяючи зниженню соціальної напруги. Державі вигідний розвиток подібної системи некомерційних громадських організацій, оскільки з неї знімається частина соціальних обов'язків. На думку А. Сіленко, даний сектор має стати необхідним доповненням до державного (публічного) сектора [27].

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що за рахунок розвитку мережі соціальних служб та здоровій конкуренції між службами різних секторів можливе і необхідне підвищення якості життя значної кількості соціально вразливих верств населення. Адже кінцева мета діяльності сучасної демократичної держави – забезпечення гідного рівня життя та відчуття соціальної єдності для кожного члена суспільства. Сприяти підвищенню авторитету нашої держави як соціальної та правової сприятиме також, на наш погляд, розробка та дотримання стандартів соціальних послуг, що відповідатимуть міжнародному, зокрема, - європейському рівню, а також збільшення престижу соціальної роботи як суспільно корисної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.С. Правовые проблемы социального обеспечения в СССР // Советское государство и право. – 1967. – № 2. – С.31-37.
2. Иванова Р.И., Тарасова В.А. Предмет и метод советского права социального обеспечения. – М.: Юрид. лит., 1983. – 341 с.
3. Гушин И.В. Советское право социального обеспечения: вопросы теории. – Минск, 1982. – 231 с.
4. Стычинский Б.С. Проблемы совершенствования правового регулирования социального обеспечения граждан: Автореф. дис... канд. юрид. наук /Укр. юрид. акад. – Х., 1992. – 19 с.
5. Лазор Л.И. Предмет права социального обеспечения: правовые проблемы // Актуальні проблеми науки трудового права в сучасних умовах ринкової економіки: Матеріали наук.-практ. конф.; м. Сімферополь, 19-20 травня 2003 р. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – С.181-186.
6. Павленок П.Д. Теория, история и методика социальной работы: Учебное пособие. – М.: Издат.-торг. корп. «Дашков и К», 2005. – 476 с.
7. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник /За ред. Т.В. Семигіної. І.І. Миновича. – К.: Академвидав, 2005. – 304 с.
8. Жмир В. Соціальна держава, соціальна політика, соціальна робота (спроба концептуального аналізу) // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. – № 1. – С.7-11.
9. Соціальна робота: Навчальний посібник // Соціальна робота. – Кн.ІІ. – К.: ДЦССМ, 2002. – 440 с.
10. Савостьянов В.Б. Роль государства в реализации конституционных прав граждан на пенсионное обеспечение и социальные льготы // Государство и право. – 2005. – № 5. – С.78-85.
11. Мачульская Е.Е. Право на социальное обеспечение – естественное и неотъемлемое право человека // Вестник Московск. ун-та: Сер.11. Право. – 1998. – № 5. – С.53-64.
12. Панкевич О. Проблемы социальной державы: дискуссия триває // Право України. – 2005. – № 12. – С.117-120.
13. Родионова О.В. Юридическая сущность «права на достойное существование» // Известия высших учебных заведений: Правоведение. – 2004. – № 2. – С.182-188;
14. Родионова О.В. Социальная функция государства: правовая сущность и проблемы ее осуществления на современном этапе // Государство и право. – 2006. – № 8. – С.98-100.
15. Крентовська О. Досвід європейської соціальної політики // Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2004. – № 1. – С.382-387.
16. Жмир В. Соціальна держава, соціальна політика, соціальна робота (спроба концептуального аналізу) // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. – № 1. – С.10-14.
17. Теория и методика социальной работы: Учеб. пособие /Рук. авт. кол. И.Г. Зайнышев. – Ч.1. – М.: Союз, 1994. – 325 с.
18. Павленок П.Д. Краткий словарь по социологии. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
19. Сташків Б. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання // Право України. – 2005. – № 1. – С.76-79.
20. Синчук С.М., Бурак В.Я. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 306 с.
21. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 45. – Ст.358.
22. Шпитяк І. Соціальні послуги в контексті євроінтеграції // Соціальний захист. – 2006. – № 8. – С.41-43.
23. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р., № 2558-ІІІ // ВВР України. – 2001. – № 42. – Ст.213.
24. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.
25. Новіков В. Актуальні питання реформування системи соціального захисту населення // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 4. – С.8-11.
26. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. // ВВР України. – 2000. – № 36. – Ст.299.
27. Сіленко А. Деякі тенденції розвитку соціальної держави // Право України. – 2005. – № 8. – С.106-110.

Надійшла до редколегії 07.07.2006

КУЛАЧЕК Л.В. ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Обосновывается значение развития системы социального обслуживания как элемента системы социальной защиты в социальном правовом государстве. Рассматривается правовое регулирование предоставления социальных услуг в Украине.

KULACHEK L.V. GRANTING OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE: REALITIES AND PROSPECTS
Value of development for social service system as element of social protection system in a social lawful state is proved. Legal regulation of granting for social services in Ukraine is considered.